

Paul Tillich

Technické město jako symbol

Každý lidský výtvar je současně *věc* a *symbol*. Jako věc slouží nějakému účelu a jím je určen. Jako symbol vyjadřuje nějaké bytí a jím je určen. Každý lidský výtvar může být dotázán na účel, jemuž slouží, na prostředky, jež potřebuje; může být ale dotázán i na bytí, jež se v něm vyjadřuje, na symbol, který představuje. Ptáme-li se na věc „technické město“, odpovědí bude rozvinutí všeho toho, co toto slovní spojení označuje, odpovědí bude například názorné rozvinutí, jež je dáno výstavou. Věcný obsah slovního spojení „technické město“ je zde vyčerpávajícím způsobem představen. Ale už ne tak symbolický obsah, který v tomto spojení slov současně spočívá. Ten nemůže být vnějškově představen, nemůže být smyslově vnímán. Ale přesto může být nahlížen do nitra orientovaným vhladem, jímž uchopujeme naše lidské bytí, duševní i společenské. Přitom se může ozřejmit, jak se naše bytí, naše obecně lidské i naše zvláštní dějinné bytí, vyjadřuje ve věci „technické město“, nakolik je technické město symbolem stavu naší duše, našeho životního pocitu, naší tvořivé vůle. Tuto otázku zde chceme položit v přesvědčení, že, pokud by se na ni měly najít odpovědi, nebylo by to pro věcné pojednání zcela bezvýznamné, především ale v přesvědčení, že se tak dá proniknout k lidské rozhodující otázce – k otázce po smyslu.

Každý člověk může objevit ve svém vztahu ke světu pocit, který by mohl být označen jako „pocit odtažitosti“ („*Gefühl des Unheimlichen*“). Ne že bychom se stále setkávali s odtažitými věcmi. Takzvané odtažené věci jsou jen měnlivými symboly prapůvodního pocitu odtažitosti, který má člověk vůči existenci samé (*Dasein*). Naše existence, to, že jsme zde, je pro nás vlastně to odtažené. Odtažené, to znamená, že samo naše pobývání ve světě je nedomácké, nezdůvěrněné, cizí a hroživé, a to i tehdy, když zde není nic zvláště hroživého a odtaženého. Ano, právě tehdy: protože když jsme ohroženi něčím určitým, bráníme se – a už to, že se bráníme, odnímá věci část její odtažitosti. Ale tam, kde se nemůžeme bránit, protože není nic, co by uchopitelně stálo proti nám, tam je teprve odtažitost plně ve své moci.

Aby člověk unikl odtažitosti, pokouší se zabydlet v bytí (*Dasein*), pokouší se bytí odejmout jeho cizotu, jeho hroživost. Vynikajícím symbolem této snahy je dům (a také jeho předchůdci – jeskyně a stan). Dům má svůj věcný obsah, svůj účel, jemuž musí sloužit, jímž je utvářen a přetvářen. Ale má současně i svůj symbolický obsah. V domě je zdomácněn, zdůvěrněn kousíček bytí. Odtažitost nekonečného prostoru, který nás chce strhnout do sebe, je držena zpovzdálí vymezeným prostorem, který vyplňujeme naším bytím. Ale přitom odtažitost naprosté omezenosti, jeskyně, labyrintu, stísněnosti (s níž souvisí tíseň, úzkost, strach) je současně prolomena spojením s nekonečným prostorem skrze okno, balkón, věž, dvůr, zahradu. Mezi odtažitostí neomezeného a omezeného leží „domáckost domu“ – podle životního pocitu doby a kultury přiblížena tu k jednomu, tu k druhému pólu. Tak například moderní dům, v němž stěna přechází v okno, kde se vzájemně prolíná nekonečný a omezený prostor, kde základna je povznesena nad úroveň zemského povrchu, je symbolem moderního životního pocitu – pronikajícího do nekonečna, ale současně se strachujícího úzkosti jeskyně.

Dům je buňkou města a tak jako dům je i město symbolem onoho pralidského útěku před odtažitostí. Izolovaně bydlící dolnosaský rolník vzdoruje domáckostí svého domu odtažitosti dálky, která ho obklopuje a odsuzuje k osamělosti: symbol a současně příčina jeho typického klidu. Středověký měšťan se tlačí do těsného prostoru, aby unikl odtažitosti dálky. Jen vzpínající se věže prolamují stísněnost, ale směrem vzhůru, k onomu světu, ne do šíře bytí. Cítíme všeobjímající domáckost těchto měst, ale současně odtažitost jejich stísněnosti, jeskyňovitost, podzemnost jejich úzkých uliček. (Vzpomeňme jen na Meyrinkovy popisy pražské židovské čtvrti.) Moderní město je široké a jasné. Nádherné osvětlené ulice a náměstí

našich velkoměst jsou symboly překonání stísněnosti, aniž by byla vpuštěna neomezená dálka. (Typické předměstí nemá ani stísněnost ani rozlehlost vnitřního města a odtažitost jeho „pustiny“ pohání vše zpět do centra.)

Jako je dům a město prostředkem vstavění se do lidského bytí, tak je *veškerá technika překonáním odtažitosti věcí*. Už samo poznání, vřazení věcí do zákonů a souvislostí, je potlačením jejich démonické hloubky, jejich neuchopitelnosti, cizoty, hrozivosti. Poznání světa je vždy i zabydlením se ve světě a dějiny vědy jsou i dějinami vítězství nad odtažitostí. Ale dokonalosti dochází toto vítězství teprve v technice. Technika je velký experiment, který potvrzuje vědu a současně ji staví do služby účelu. Věc, která je určena svým účelem, je taky plně zprůhledněna, neskrývá už žádnou hrozivou hloubku, žádné úžasné, nečekané skutečnosti. Je poddána zákonu, na jehož poznání spočívá, je přepočitatelná v každé své části a v každém momentu.

V jednotě vědy a techniky si člověk podmanil zemi a současně ji jako celek učinil svým domovem, jak to prorokovali renesanční utopisté. Země jako domov lidí, země osvojená, zdůvěrněná, připravená o svou odtažitost – to byl důsledek, který renesanční člověk vyvodil z převratu v astronomii. Ze země se stala hvězda jako každá jiná. Božské není hvězdám blíže než pozemské sféře, jak si mysleli Řekové a ještě středověk. Člověk se nepotřebuje vzpínat ke hvězdám. Sám na jedné takové žije a musí si ji přetvořit k obývání v nekonečném kosmu. Prostředkem je technická „magie“, k níž je člověk uschopněn proto, že stojí v průsečíku všech sfér bytí: tak to požaduje renesanční filosofie a to se pokouší naplnit technický věk. Ze všech jeho výtvorů je ale „technické město“ obdařeno největší symbolickou silou. V něm se sjednocuje myšlenka ovládnutí bytí a myšlenka zabydlení se v bytí. V něm je bezprostředně a koncentrovaně vidět to, co ve svých účincích obepíná celou zemi: země jako „domov lidí“, ovládnutí všech mocností bytí, vítězství nad odtažitostí, cizotou, hrozivostí bytí. – Není nutno to dokazovat na všech jednotlivých zařízeních útvaru technického města. V každém spočívá nesmírná plnost lidského osvojení bytí. V každém spočívá osvobození člověka od nesmírného břemene mechanické práce. Každé je symbolem oddémonizování světa. Každé je vytvořením nové, často zázračnější podoby bytí. *Technický dům, technické město, technickým městem ovládnutá, v domov lidí proměněná země: to je celý symbol našeho věku, věku uskutečnění technické utopie, věku zabydlení se člověka na zemi, osvojení a přetvoření země lidmi.*

Ale právě tím se technické město stává symbolem *pochyb*, které se nad naším věkem, nad uskutečněním technické utopie vznášejí. Neboť s technickým městem povstala nová hrozba, nová odtažitost, už nespoutatelná vědou a technikou, naopak spíše jimi samotnými vyvolaná. Čím mocnější a komplikovanější jsou technické výtvořky, tím více žijí vlastním, na člověku nezávislým životem, tím těžší je ovládnout je, tím hrozivějšími se stávají dokonce i tomu, kdo je nejlépe zná a vidí do nich. Vlastní život technických výtvorů probouzí nový prvek odtažitosti uprostřed nejznámějšího. A tento odtažitý stín techniky bude růst v té míře, v níž se celý země bude stávat „technickým městem“ a technickým domem. Kdo ji bude ještě moci ovládnout?

A současně povstává zvláštní paradox: technická věc sice ztratila svou původní odtažitost věcí. Ale vlastně se tím nezdůvěrněla. Technický dům, technické město zůstává cizí. Věci je odňat její vlastní život, a proto ji nemůže s naším vlastním životem pojit žádný erós. Věc ustrnula a přivádí nás k ustrnutí. Ztratila se půda, spojení s živou zemí. Dělí nás od ní opracovaný nebo umělý kámen. Železobetonový dům nás odděluje od kosmických záření víc než hlína, dřevo, cihla. Voda je spoutaná do rour, oheň do drátů. Zvířata jsou vyloučena nebo připravena o své vitální síly. Stromy a rostliny jsou vřazeny do technických souvislostí, sloužící racionálnímu účelu „rekreace“. Cizota zůstává vzdor všemu osvojení a roste nepřekonatelně a vševládne ve velkoměstě. S cizotou technizovaného zvěcnělého světa se ale pozvedá nová odtažitost, hrůza před ustrnulým světem, který nám slouží, ale neumí mluvit jako živý k živému. Tehdy přichází okamžik, kdy zatoužíme (většinou ve falešné romantice,

občas ale ve skutečném zoufalství) vrhnout se do všech odtažitostí minulých dob, abychom unikli hrůze z cizoty, která stoupá z podrobeného zvěcnělého světa.

A nebo budeme sami připraveni o vlastní životnost a ustrneme ve službě tomu, co jsme sami k ustrnutí přivedli. To platí o nás všech, ale nejvíce o těch, kteří stojí nejhluběji ve službě technickému městu, technickému domu této země, kteří nikde nemají žádnou náhradu za životní síly, o něž byli připraveni, kteří sice panují nad věcmi, ale právě jako sami ovládaní, zkrácení ve svém vitálním a duševním životě: proletáři. A tady povstává nová hrozba, hrozba vyprázdněného lidství, odsouzeného k službě lidskému slouhovi. A tato hrozba bude ještě hrozivější tím, že svou sílu čerpá z nezajištěnosti, nezabezpečení, nezařazenosti a jí se stále živící úzkostí proletariátu (jejíž podstatou je démonie lidstvu již dávno z ruky vypadlého hospodářského procesu). I zde se zvedá z půdy „technického města“ nový odtažitý stín, který zpochybňuje jeho lesk a trvání.

Za těmito hrozbami ale stojí jako ta nejhlubší životní otázka, otázka po smyslu technického panství, po smyslu „dobře zařízeného domu země“. Nebydlíme, abychom bydleli, ale bydlíme, abychom žili. Jestliže ale život, celý náš život, stojí ve službě bydlení, ve službě technickému městu: k čemu pak je takový život? Technické město nedává odpověď na tuto otázku, ono ji *klade*. A pokud by výstava „Technické město“ a s ní stoleté výročí Vysoké školy technické postavila mnohé před tuto otázku, pak by se vskutku stala symbolem, v němž bychom se sami nahlédli v moci a pochybnosti našeho bytí.

Přednáška, kterou Paul Tillich přednesl při otevření výstavy v Drážďanech v roce 1928.

Poprvé byla uveřejněna v *Dresdner Neueste Nachrichten*, 1928, č. 115.

Přeloženo z výboru textů Paula Tilliche, který vyšel pod názvem *Auf der Grenze*, Siebenstern-Taschenbuch Verlag, Stuttgart 1962, s. 174–179.

Přeložil: Vladimír Šiler.

Překlad uveřejněn v časopise *Protimluv*, roč. 3, 2004, č. 2, s. 24–25.